

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

досягненнями в цій сфері можна назвати створення умов для спілкування з музикою як на аматорському, так і на професійному рівні для всіх дітей незалежно від соціального статусу, розвиток системи музичних конкурсів, всебічну державну підтримку юних талантів, науково-теоретичну розробку проблеми дошкільної музичної освіти, інтеграцію популярної й сучасної музики в навчально-виховний процес, а також високий рівень розвитку галузі музичної самодіяльності, що свідчить про ефективність функціонування системи позашкільної музичної освіти НДР.

Хоча після об'єднання двох німецьких держав почався процес перебудови освітньої системи Східної Німеччини на західнонімецький зразок, як свідчить аналіз сучасних публікацій, прогресивні німецькі педагоги-музиканти глибоко усвідомлюють необхідність вивчення й збереження кращого надбання теорії й практики музичної педагогіки НДР.

1. Bachmann F. *Musikerziehung in der Kinderkrippe* / Fritz Bachmann. – Potsdam: Institut für Weiterbildung mittlerer medizinischer Fachkräfte, 1972. – 56 s.

2. *Bildungs- und Erziehungsplan für den Kindergarten* / Hrsg. von Regierung der Deutschen Demokratischen Republik, Ministerium für Volksbildung. – Berlin: Volk und Wissen, 1970. – 223 s.

3. Bimberg S. *Methodisch-didaktische Grundlagen der Musikerziehung* / Siegfried Bimberg. – Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1973. – 2 Aufl. – (Handbuch der Musikerziehung. Bd. 3). – 291 s.

4. *Die Musikschule in der Deutschen Demokratischen Republik: Funktion und Leistungsangebot, Arbeitsweise, historische Aspekte* / Hrsg. von Walter Brüning. – Berlin: Neue Musik, 1985. – S. 13 – 32.

5. Jank B. *Zum schöpferischen Umgang mit musik für Kinder – Aus der neueren Liedbewegung der DDR (1988)* / Birgit Jank // *Musikpädagogik/ Musikdidaktik in der ehemaligen DDR. Eine Textdokumentation* / Hrsg. von Rudolf-Dieter Kraemer. – Essen: Die Blaue Eule, 1992. – S. 238 – 251.

6. *Lehrplan für die Musikschulen in der Deutschen Demokratischen Republik: Klavier; Grund- und Oberstufe* / Hrsg. vom Ministerium für Kultur der Deutschen Demokratischen Republik, Abt. Musik. – 1974. – 27 s.

7. *Lexikon der Musikpädagogik* / Hrsg. von S. Helms, R. Schneider, R. Weber – Kassel: Bosse, 2005. – 295 s.

8. Michel P. *Psychologische Grundlagen der Musikerziehung* / Paul Michel. – Leipzig: Breitkopf und Härtel, 1968. – 175 s.

9. *Musik im Kindergarten* / Hrsg. von Siegfried Bimberg. – Berlin: Volk und Wissen, 1970. – 295 s.

10. Rieger E. *Musikerziehung in der DDR – ein Überblick* / Eva Rieger // *Geschichte der Musikpädagogik* / Hrsg. von H.-C. Schmidt. – Kassel: Bärenreiter, 1986. – S. 342 – 355.

Стаття надійшла до редакції 20.03.2010

УДК 785

Тетяна Пляченко, кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри вокально-хорових дисциплін та методики музичного виховання,
докторант кафедри педагогіки Кіровоградського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

У статті досліджено сутність, виявлено ознаки, функції, закономірності організації та принципи діяльності музично-інструментального колективу як соціально-педагогічного феномену.

Ключові слова: навчальний оркестр, учнівський музично-інструментальний колектив, соціально-педагогічна система.

В статье исследована сущность, определены признаки, функции, закономерности организации и принципы деятельности музыкально-инструментального коллектива как социально-педагогического феномена.

Ключевые слова: учебный оркестр, ученический музыкально-инструментальный коллектив, социально-педагогическая система.

In the article essence of musically-instrumental collective is investigational as the socially-pedagogical phenomenon, his signs, functions, conformities to the law of organization and principles of work are certain.

Keywords: educational orchestra, student's musically-instrumental collective, socially-pedagogical system.

Постановка проблеми. Одним із аспектів професійної підготовки майбутнього вчителя музики в системі вищої педагогічної освіти є засвоєння форм і методів роботи з різноманітними за

кількісним та якісним складом музично-інструментальними колективами. Оскільки робота в професійних, навчальних студентських, аматорських учнівських оркестрах і ансамблях має свої відмінності, в методичній підготовці

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

студентів музично-педагогічної спеціальності слід розмежовувати методи організації та діяльності таких різних за своїм статусом колективів. Але студенти мають засвоїти й ті теоретичні положення (ознаки, функції, структуру, закономірності організації, принципи діяльності) які є спільними для всіх видів оркестрів та інструментальних ансамблів.

Зазначимо, що музично-інструментальне навчання майбутніх учителів музики в системі вищої педагогічної освіти здебільшого має суто виконавське спрямування і передбачає засвоєння навичок сольного, ансамблевого та оркестрового виконавства, які студенти під час педагогічної практики в середніх загальноосвітніх навчальних закладах механічно переносять у практику роботи з учнівськими оркестрами та ансамблями без урахування специфіки дитячо-юнацьких музично-інструментальних колективів. Тому актуальним на сьогоднішній день є впровадження в систему навчання на музично-педагогічних і мистецьких факультетах педагогічних університетів спецкурсів, вивчення яких допоможе майбутнім учителям музики засвоїти основні питання теорії та методики роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами (оркестрами, ансамблями, фольклорними групами, естрадними гуртами тощо).

Перш ніж опанувати методи роботи майбутнього керівника учнівського музично-інструментального колективу, студенти мають засвоїти теоретико-методичні знання, необхідні для цього виду діяльності вчителя музики. Одному з цих питань – науковому обґрунтуванню такого феномена як музично-інструментальний колектив (оркестр, ансамбль) – присвячена наша стаття.

Аналіз наукових досліджень і публікацій. Загальні питання формування й розвитку учнівського колективу розроблено в науково-педагогічних працях таких учених, як О. Киричук, А. Кузьмінський, А. Макаренко, І. Матюша, В. Сухомлинський, В. Омеляненко, І. Распоров, В. Шпалінський та ін. Окремі аспекти організації, діяльності та керівництва музичними колективами висвітлено в роботах вітчизняних науковців і музичних педагогів (Б. Брилін, М. Гуральник, В. Дряпіка, А. Карпун, А. Козир, В. Лабунець, В. Лапченко, В. Лебедев, І. Маринін, О. Нежинський, О. Олексюк, Л. Паньків, Я. Сверлюк, М. Терлецький, В. Федоришин та ін.). Проте, наукового обґрунтування ще потребують питання, пов'язані з визначенням сутності музично-інструментального колективу як діючої соціально-педагогічної системи. Це й визначило завдання нашої статті.

Мета і завдання статті – дослідити сутність, виявити ознаки, функції, закономірності організації

та принципи діяльності музично-інструментального колективу як соціально-педагогічного феномена.

Виклад основного матеріалу. У виконавській практиці під музично-інструментальним колективом розуміють оркестр або інструментальний ансамбль. Мистецтвознавці (І. Барсова, Г. Благодатов, Л. Гінзбург, Н. Дика, Р. Давидян, Ю. Лошков, Г. Макаренко, І. Польська, Л. Раабен, Д. Рогаль-Левицький, Л. Сидельников, Є. Юцеич, Ю. Юцеич та ін.) визначають оркестр як колектив виконавців на різних інструментах, метою якого є об'єднання заради виконання різних за характером музичних творів [5, 186], а ансамбль – як групу виконавців (дует, тріо, квартет, квінтет, секстет тощо) або великий виконавський колектив (однорідні інструментальні ансамблі, об'єднані ансамблі хору, оркестру, балету тощо), які виступають спільно [5, 13].

Сумісне музикування завжди грало істотну роль у соціальному житті, стаючи виразником найважливіших сторін особистісної і суспільної психології, домінуючих настроїв свого часу і різноманітних спроб його філософсько-естетичного й етичного осмислення, роздумів про добро і зло, природу людини і всесвіту, красу, велич і силу мистецтва в його постійному самовдосконаленні й самооновненні [3, 233 – 234].

Аналіз мистецтвознавчих робіт дає можливість визначити сутність ансамблевого (групового) та оркестрового (колективного) виконавства, яке ґрунтується на елементах корпоративності й віддзеркалює людські взаємини на рівні ролевої взаємодії учасників ансамблю (оркестру) й окремих виконавських партій.

У контексті професійної підготовки майбутнього вчителя музики до роботи в загальноосвітній школі ми розглядаємо музично-інструментальний колектив (оркестр, ансамбль) у двох значеннях:

1) як одну з організаційних форм навчання (студентів у системі вищої педагогічної освіти) і виховання (учнів в аматорському музичному колективі в системі загальної мистецької освіти);

2) як окрему соціально-педагогічну систему, що виконує певні функції, розвивається за своїми законами, відзначається специфічними формами організації і принципами діяльності, має чітку організаційно-функціональну структуру.

Навчальний оркестр (ансамбль) у вищому закладі освіти ми розглядаємо як творчу лабораторію, в якій студенти (майбутні вчителі музики) мають змогу:

- вивчати специфіку оркестрово-ансамблевого виконавства;

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

- розвивати творчі здібності та індивідуальні інструментально-виконавські навички;

- оволодівати фаховими знаннями й уміннями, необхідними для оркестрово-ансамблевої діяльності (педагогічної, виконавської);

- набути мінімальний досвід роботи з музично-інструментальним колективом.

Аматорський учнівський музично-інструментальний колектив (оркестр, ансамбль) ми розглядаємо як унікальну педагогічну систему, функціонування якої забезпечує:

- розвиток загальних і музичних здібностей учнів;

- опанування навичок гри на музичному інструменті та колективного музикування;

- творчу самореалізацію особистості;

- формування ціннісних орієнтацій та естетичних смаків учнів на високохудожніх зразках музичного мистецтва;

- розширення і збагачення художньо-естетичного досвіду школярів засобами активної музично-творчої діяльності.

Якщо розглядати музично-інструментальний колектив (оркестр або ансамбль – навчальний студентський, аматорський учнівський) з організаційної точки зору, то можна його визначати як:

- самодетерміновану систему, що має чітку організаційно-функціональну структуру (актив, виконавський склад, органи самоврядування);

- соціально-педагогічну систему (одновікову або різновікову), що саморозвивається, самоорганізується, постійно перебуває в русі (щорічна зміна учасників оркестру, непередбачуваність кількісного і якісного складу колективу; щорічна зміна навчального і концертного репертуару відповідно до вікових особливостей і психофізіологічних можливостей виконавців; залежність виконавського рівня колективу від рівня розвитку музичних здібностей та інструментальних умінь його учасників тощо).

На діяльнісному рівні ми розглядаємо оркестровий або ансамблевий колектив (навчальний студентський, аматорський учнівський) як:

- систему, функціонування якої здійснюється за рахунок різнорівневої взаємодії її підсистем (“диригент – оркестр”, “диригент – соліст – оркестр”, “соліст – оркестр”, “диригент – оркестрова група – оркестрант”, “оркестрові групи – оркестр”, “оркестрова група – оркестрова група”, “оркестрант – оркестрова група”, “оркестрант – оркестрант”, “оркестрант – диригент”);

- соціально значущу групу людей, об’єднаних спільною метою, узгоджена діяльність яких спрямована на досягнення означеної мети;

- соціально-педагогічну систему, що має свої ознаки, принципи організації та діяльності і виконує певні функції;

- універсальну педагогічну систему, в межах якої здійснюється навчальна, виховна та музично-освітня діяльність (майбутніх учителів музики; учнів-аматорів);

- педагогічну систему, в якій диригент-керівник (викладач; учитель музики) та оркестранти-виконавці (студенти; учні) є суб’єктами навчальної діяльності, а музичний твір, у процесі засвоєння якого здійснюється навчання і виховання, є об’єктом навчальної діяльності.

Музично-інструментальний колектив (оркестр, ансамбль) як соціально-педагогічна система має свої ознаки, функції, принципи організації та діяльності. Узагальнений зміст цих характеристик (спільний як для студентських навчальних, так і для учнівських аматорських оркестрів та ансамблів) ми трактуємо наступним чином.

Ознаки музично-інструментального колективу:

- спільна мета (професійного оркестру, ансамблю – забезпечення соціальних (естетично-виховної, музично-просвітницької) функцій; студентського навчального колективу – опанування навичок оркестрово-ансамблевого виконавства; учнівського – творча самореалізація особистості школяра в колективно-інструментальному музикуванні);

- спільна діяльність (навчальна, концертно-виконавська, спрямована на досягнення означеної мети);

- творчі традиції (дотримання певної виконавської манери, специфіка звучання, репертуар тощо; особливості підготовки і проведення концертів, конкурсів, фестивалів, майстер-класів, культурно-освітніх заходів, академічних концертів, заліків, екзаменів тощо);

- видова й типова ознаки (визначаються кількісним та якісним (однорідний, мішаний) складом оркестру чи ансамблю);

- стильова та жанрова ознаки (виконання інструментальної музики певного стилю (академічний, народний, естрадний тощо), жанру (симфонія, концерт, сюїта, варіації, соната, попури тощо), напрямку (старовинна, сучасна; бароко, романтизм, імпресіонізм; поп-музика, рок-музика, джаз-рок, кантрі, фолк тощо);

- вікова ознака (одновікові – оркестри та ансамблі певної вікової групи школярів (молодшої, середньої, старшої тощо); різновікові професійні, навчальні та аматорські музичні колективи).

Функції музично-інструментального колективу:

- організаторська (спрямована на об’єднання членів колективу з метою спільної музично-виконавської діяльності);

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

- освітня (передбачає оволодіння учасниками оркестру чи ансамблю надбаннями світової музичної культури, що є передумовою їхньої активної соціальної діяльності);

- навчальна (полягає у формуванні в майбутніх учителів музики системи фахово необхідних знань, умінь і навичок безпосередньо в процесі оркестрово-ансамблевого виконавства; засвоєнні учасниками учнівського аматорського колективу основ музичної грамоти у взаємозв'язку з практикою колективної гри на оркестрових інструментах);

- виховна (спрямована на створення в музичному колективі оптимальних умов для розумового, духовного й естетичного виховання його учасників);

- розвивальна (забезпечує умови для соціального, психічного, інтелектуального розвитку особистості; розвитку природних музичних здібностей та індивідуальних інструментально-виконавських умінь учасників колективу);

- стимулювальна (сприяє формуванню морально-ціннісних стимулів діяльності учасників оркестру чи ансамблю; регулює поведінку членів колективу; впливає на формування певних особистісних і професійних якостей учасників колективу – цілеспрямованості, наполегливості в опануванні музично-виконавськими уміннями, творчої активності, артистизму тощо);

- комунікативна (забезпечує спілкування і взаємонавчання учнів (студентів) різних вікових груп з різним рівнем загальної музичної та інструментально-виконавської підготовки; формування навичок творчого спілкування в музичному колективі – засвоєння спеціальної музичної термінології (вербальна комунікація), опанування системи спеціальних жестів і міміки (невербальна комунікація).

Принципи організації музично-інструментального колективу (навчального студентського, аматорського учнівського):

- вільний вибір музичного колективу залежно від напряму індивідуальної інструментальної підготовки учня (студента) та його уподобань;

- ієрархічність структури оркестру та ансамблю (загальне керівництво здійснює керівник-диригент; його заступником є концертмейстер колективу; відповідальними за виконавський рівень і творчу дисципліну в партіях є концертмейстери оркестрових чи ансамблевих груп; відповідальними за якість індивідуального виконання своєї партії (ритмічна чіткість, чистота інтонації, якість звука, належний стан інструмента) є виконавці на певних оркестрових інструментах;

відповідальними за стан збереження нот оркестрових партій є бібліотекарі оркестру чи ансамблю);

- нестабільність виконавського складу (щорічна зміна учасників навчальних студентських та аматорських учнівських оркестрів і ансамблів; можлива зміна викладача, керівника колективу на початку навчального року);

- комплектування оркестрових та ансамблевих партій з урахуванням вікових особливостей і фізичних можливостей виконавців (необхідне для правильного розподілу виконавців в оркестрові та ансамблеві групи, що забезпечить максимальну ефективність роботи всього колективу та кожного його учасника);

- поєднання індивідуальної, групової і колективної форм роботи в оркестрі чи ансамблі (визначається керівником учнівського аматорського колективу залежно від рівня інструментально-виконавської підготовки його учасників та рівня складності репертуару);

- публічне висвітлення досягнень колективу і окремих його учасників (солістів) є важливим чинником організації колективної інструментально-виконавської діяльності учнів та студентів, що стимулює їхню творчу активність, спонукає до самовдосконалення.

Принципи діяльності музично-інструментального колективу:

- науковість (організація діяльності оркестру (ансамблю) на наукових засадах з дотриманням основних положень педагогіки і психології, анатомії та вікової фізіології, теорії і методики музичного виконавства);

- педагогічна доцільність форм, методів, прийомів і засобів роботи в оркестрі та ансамблі (визначається тим, чи спрямовані вони на виховання в учасників колективу естетичних смаків і духовно-ціннісних якостей, формування ключових музичних знань і музично-виконавських навичок, максимальний розвиток природних музичних здібностей і творчих умінь);

- систематичність (дотримання системи в набутті музично-теоретичних знань та інструментально-виконавських умінь; регулярність проведення індивідуальних, групових, колективних занять; систематичність самостійної роботи учнів і студентів);

- доступність (врахування вікових особливостей, індивідуальних виконавських можливостей і рівня розвитку учнів при плануванні навчального репертуару та виборі методів його засвоєння);

- поступовість (поетапне формування в учнів і

МУЗИЧНО-ІНСТРУМЕНТАЛЬНИЙ КОЛЕКТИВ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН

студентів навичок оркестрово-ансамблевого виконавства, артистизму і сценічної майстерності);

- єдність теорії і практики (взаємозв'язок і взаємозумовленість музично-теоретичної та інструментально-виконавської підготовки учасників оркестрів і ансамблів; реалізація набутих знань і навичок у практичній діяльності (концертно-виконавській, педагогічній, культурно-освітній);

- творча співпраця керівника колективу та виконавців (діяльність оркестру і ансамблю ґрунтується на принципах співробітництва суб'єктів музично-виконавського процесу – керівника-диригента та учасників колективу, спільна робота яких спрямована на об'єкт діяльності – музичний твір, у процесі засвоєння якого формуються особистісні та професійні якості виконавців);

- організація діяльності оркестру (ансамблю) на аксіологічних засадах (ґрунтується на цінності музики як універсального засобу виховання і духовного розвитку особистості; спрямована на виявлення індивідуальних здібностей, естетичних потреб та інтересів учасників колективу, формування толерантних відносин);

- зацікавленість керівника та учасників музично-інструментального колективу в результатах спільної діяльності (досягненні високого музично-виконавського рівня, встановленні дружніх стосунків між окремими учасниками, створенні обстановки творчої співдружності і взаємодопомоги тощо).

Ефективність діяльності оркестру (великого інструментального ансамблю) залежить від скоординованих дій складових компонентів його організаційно-функціональної структури:

- виконавського складу (диригент-керівник; концертмейстер оркестру (ансамблю); концертмейстери оркестрових (ансамблевих) груп; оркестрові (ансамблеві) групи; окремі виконавці оркестрових (ансамблевих) партій);

- активу (староста колективу; відповідальні за різні види громадської роботи; концертмейстери оркестрових (ансамблевих) партій; бібліотекар колективу);

- органів самоврядування (рада колективу – голова ради; представники оркестрових (ансамблевих) груп та інші).

Знання цих теоретичних положень дасть змогу студентам на належному рівні підготуватися до практичної роботи з учнівськими музично-інструментальними колективами загальноосвітніх і позашкільних навчальних закладів.

Висновки. Отже, визначення сутності, ознак, функцій, закономірностей організації та принципів діяльності музично-інструментального колективу

як соціально-педагогічного феномену дозволить викладачам оркестрово-ансамблевих дисциплін вищих закладів освіти організувати роботу навчальних оркестрів та інструментальних ансамблів на наукових засадах, що сприятиме оптимізації процесу професійної підготовки майбутніх учителів музики.

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка: підручник / А.І. Кузьмінський, В.Л. Омеляненко. – К.: Знання, 2007. – 447 с.

2. Макаренко А.С. Основные вопросы организации детского коллектива // Воспитание в советской школе / сост. В.В. Кумарин. – М.: Просвещение, 1966. – С. 58 – 110.

3. Польська І.І. Оркестрове (колективне) виконавство як модель макроансамблю / І. І. Польська // Наукові записки Тернопільського держ. пед. ун-ту ім. В. Гнатюка. Серія: Мистецтвознавство. – Тернопіль, 2001. – № 1 (6). – С. 48 – 51.

4. Сухомлинский В.А. Мудрая власть коллектива: методика воспитания коллектива / В.А. Сухомлинский. – М.: Просвещение, 1981. – 192 с.

5. Юцевич Ю. Є. Музыка: словник-довідник / Ю.Є. Юцевич. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2003. – 352 с.

Стаття надійшла до редакції 17.03.2010

*“По діброві вітер віє,
Гуляє по полю,
Край дороги гне тополю
До самого долу.
Стан високий, лист широкий
Марно зеленіє.
Кругом поле, як те море
Широке, синіє.
Чумақ іде, подивиться
Та й голову схилить,
Чабан вранці з сопілкою
Сяде на могилі,
Подивиться – серце ние і
Кругом ні билини!*

*Тарас Шевченко
“Тополя”*

